

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Кафедра німецької мови

ДИПЛОМНА РОБОТА

магістра

з теми: **«ЯВИЩЕ МУЛЬТИЛІНГВІЗМУ ТА ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИКИ
НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИМ МОВАМ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ»**

Виконала:

студентка 2 курсу Nim1 M19 групи
спеціальності 014 Середня освіта (Мова і
література (німецька))

Червенюк Ангеліна Юріївна

Керівник:

Кушнерик Володимир Іванович,
доктор філологічних наук, професор кафедри
німецької мови

Рецензент:

Калинюк Тетяна Василівна,
завідувач кафедри німецької мови, кандидат
педагогічних наук, доцент

Кам'янець-Подільський – 2020 року

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1 РОЗВИТОК МУЛЬТИЛІНГВІЗМУ В СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ	8
1.1 Мовна ситуація в Європі на початку ХХІ століття та основні методи навчання іноземної мови студентів ВНЗ.	8
1.2 Розкриття поняття «мультилінгвізм» та «багатомовність».	12
1.3 Форми існування мультилінгвізму.	15
1.4 Парадигма «білінгвізм-трилінгвізм-мультилінгвізм».	17
1.5 Перспективи мультилінгвального навчання.	19
Висновки до розділу 1.	23
РОЗДІЛ 2 ДИДАКТИКА БАГАТОМОВНОСТІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА СУЧАСНОГО МУЛЬТИЛІНГВІЗМУ	25
2.1 Психолого-педагогічні аспекти навчання іноземних мов в умовах мультилінгвізму.	25
2.2 Теоретичні положення методики викладання іноземних мов в умовах багатомовності.	28
2.3 Міжкультурно-орієнтована мультилінгвальна технологія навчання студентів.	34
2.4 Мультилінгвальне навчання студентів ВНЗ технічного спрямування.	40
2.5 Проблеми мультилінгвальної освіти.	48
2.6 Мультилінгвізм та самоосвіта.	52
Висновки до розділу 2.	55
РОЗДІЛ 3 БІЛІНГВІЗМ – ТРИЛІНГВІЗМ – МУЛЬТИЛІНГВІЗМ. АСПЕКТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	57
3.1 Вплив білінгвізму на різні аспекти інтелектуального розвитку особистості, а також на процес вивчення третьої мови.	57
3.2 Експериментальне дослідження багатомовності серед імігрантів. .	59
3.3 Експериментальні дослідження щодо білінгвізму	

та його впливу на подальше вивчення мов.	65
Висновки до розділу 3.	67
ВИСНОВКИ.	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.	74

ВСТУП

Характерною рисою сьогодення є важливість протікання глобалізаційних процесів в сучасному світі та вплив їх не тільки на економіку, право, політику, а й на таку основну сферу суспільного життя, як освіта. Підписання «Болонської декларації» країнами Європи і вступ України до Болонського процесу (2005) доводить очевидність інтенсивної реалізації стратегії глобалізації і створення єдиного полікультурного освітнього простору, функціонування якого можливо тільки в умовах володіння іноземними мовами. Більш того, відбувся зсув акценту з білінгвізму як провідної форми міжмовної взаємодії на мультилінгвізм.

Володіння тільки однією мовою недостатнє для успішної самореалізації в сучасному багатомовному світі, саме тому мультилінгвізм в системі навчання іноземних мов є важливим пріоритетом.

Дослідження того, як люди опановують та використовують кілька мов, завжди викликало інтерес [77]. Однак феномен мультилінгвізму став областю систематичних досліджень за останні два десятиліття. Згідно Ароніна та Хуфайзена [48], консолідація робіт по багатомовності сталася в кінці 80-х та початку 90-х років. Це був час, коли дослідники переглядали постійні проблеми, пов'язані із засвоєнням та обробкою другої мови, використовуючи як усні, так і письмові дані з багатомовного досвіду. Визначення мультилінгвізму залишається спірним. Терміни «білінгвізм» та «мультилінгвізм» часто використовуються як синоніми. Наприклад, Майерс-Скоттон стверджує, що термін «двомовний» відноситься до «особам, що говорять на двох або більше мовами» [72, с. 1]. Грожан вважає, що «білінгвізм – це регулярне використання двох (або більше) мов, а білінгви – це ті люди, яким необхідно використовувати два (або більше) мови в своєму повсякденному житті» [66, с. 51]. Кеноз і Генесий визначають багатомовність, як результат процесу освоєння кількох які рідних мов [57].

Мета – розглянути поняття мультилінгвізму, дослідити умови його застосування в системі освіти України, зокрема, в професійній підготовці студентів, а також визначити оптимальні його моделі в системі загальної вищої освіти сучасного полікультурного суспільства.

Досягнення основної мети роботи вимагає постановки таких **завдань**:

- розглянути проблеми мультилінгвізму;
- провести аналіз наявної термінології, пов'язаної з білінгвізмом та мультилінгвізмом;
- охарактеризувати мультилінгвізм як явище, окреме від білінгвізму;
- провести огляд досліджень, присвячених проблемі впливу вивчення декількох мов на когнітивний та психолінгвістичний розвиток;
- проаналізувати різні форми існування мультилінгвізму;
- розглянути структуру мультилінгвальної комунікативної компетенції студента технічного ВНЗ;
- визначити психолого-педагогічні умови успішного формування мультилінгвальної особистості студентів технічного ВНЗ;
- охарактеризувати феномен мультилінгвальної особистості майбутнього представника технічної інтелігенції; уточнити специфіку його мультилінгвальної діяльності;
- звернути увагу на закордонні дослідження, присвячені питанню про можливий вплив білінгвізму на різні аспекти інтелектуального розвитку особистості, а також на процес вивчення третьої мови;
- розглянути перспективи впровадження навчального мультилінгвізму, який прийшов на зміну навчального білінгвізму.

Об'єкт дослідження – процес мультилінгвізму за умов глобалізації в сучасному суспільстві.

Предмет дослідження – аспекти навчання іноземних мов в умовах мультилінгвізму в закладах вищої освіти.

Наукова новизна даного дослідження полягає в тому, що в ньому розкрито потенціал мультилінгвального підходу до іншомовного навчання в закладах вищої освіти України.

Актуальність роботи обумовлена як загальним інтересом лінгвістів до вивчення багатомовності, так і відсутністю єдиного підходу до наукового аналізу та методиці мультилінгвального навчання у закладах вищої освіти, що викликано мінливими умовами існування даного явища, постійним розширенням меж його змісту.

Дана проблема має широке поле для досліджень. Вона залишається актуальною і на сьогоднішній день, так як не вивчена повністю, а кількість мультилінгвів з кожним роком збільшується.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Феномен мультилінгвізму перебуває у фокусі уваги низки дослідників у різних сферах: філософія (Н. Коршак, Н. Кудрявцева), лінгвістика (І. Голубовська, Є. Іванова, Т. Остапенко, Ю. Панасюк, В. Розейцвейг, В. Яцишина), політологія (Н. Пелагеша, Т. Смирнова), соціолінгвістика, державне управління.

Питання формування мультилінгвізму розглядалися в роботах А. І. Анісімової, Бівса, Н. В. Барішнікової, С. П. Гринюка, М. В. Дружиніної, Н. В. Євдокимової, Г. Ю. Зінченко, А. А. Кручининой, Н. І. Марченко, Г. В. Піскуровской, В. В. Сафонової, І. В. Соколової, М. І. Тадеєва, А. В. Щепілова, І. І. Халєєва, G. Neuner, V. Hufeisen та ін.

Були задіяні такі **методи**, як аналіз, синтез, опис, порівняння, пошук і збір даних. Завдяки цьому нам вдалося проникнути в суть питання та зробити висновки, які представлені в даній магістерській роботі.

Проведені спостереження, отримані результати, висновки і узагальнення, можуть знайти **практичне застосування** в лінгвокультурології, соціолінгвістиці, міжкультурній комунікації, лінгводидактиці, в професійній підготовці студентів філологічних факультетів і факультетів технічного спрямування, а також на курсах підвищення кваліфікації викладачів.

Апробація роботи була здійснена на студентській науковій конференції Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка 23 вересня 2020 року та у публікації у Збірнику наукових праць студентів та магістрантів факультету іноземної філології Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка:

Червенюк А. Ю. Явище мультилінгвізму та особливості методики навчання іноземним мовам у закладах вищої освіти. «Іноземна мова у полікультурному просторі: досвід та перспективи» : *збірник матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Кам'янець-Подільський, 9 квітня 2020 р.* Кам'янець-Подільський: редкол. Калинюк Т.В. (відп. ред.) та ін. 2020. С.153-156.

Обсяг та структура дослідження. Робота складається з трьох розділів, вступу, висновків, списку використаної літератури. Її обсяг без списку використаної літератури становить 73 сторінок комп'ютерного набору. Додається список використаної літератури (77 позицій).

ВИСНОВКИ

Володіння двома та більше мовами стає вимогою часу. Регулярні нововведення у сфері науки й освіти стосуються в тому числі мультилінгвальної освіти. Такий підхід продиктований викликами сучасного світу. У міру просування процесу глобалізації число мультилінгвів буде невблаганно збільшуватися, що ще більше актуалізує дослідження в даній сфері.

На межі XX-XXI ст. лінгвістика та суміжні з нею науки (психолінгвістика, соціолінгвістика, нейролінгвістика) починають приділяти особливу увагу проблемам, які пов'язані з феноменом мультилінгвізму / багатомовності. Сьогодні загальна теорія мультилінгвізму знаходиться на стадії формування, що має на увазі розробку власного теоретико-методологічного апарату, формулювання основних цілей і завдань досліджень, а також накопичення експериментальної бази.

При цьому, якщо на початкових стадіях формування даної теорії автори були схильні розглядати мультилінгвізм як розширений варіант білінгвізму, що відрізняється від нього кількістю відомих індивіду мов, то на сьогоднішній день все частіше звучить згадка про існування принципових якісних відмінностей між явищами бі- і мультилінгвізму.

Важливо розуміти, що, хоча терміни білінгвізм та мультилінгвізм, як правило, використовуються як взаємозамінні, обидва явища далеко не ідентичні. Більш того, той факт, що мультилінгвізм важко піддається вивченню, також не допомагає виробити одне коротке визначення. По-перше, існує проблема різноманітності можливих мовних послідовностей та множинності соціолінгвістичних обставин, в яких потенційні суб'єкти опановують наступні мови. По-друге, варто враховувати вік, в якому вони починають вивчати третю й подальші іноземні мови. Нарешті, існує ряд інших соціальних, індивідуальних та поведінкових факторів, які створюють таке розмаїття груп і підгруп, що навряд чи будь-яке дослідження може пишатися неупередженими результатами.

В Україні продовжується пошук технологій, методів і форм успішного мультилінгвального навчання у закладах вищої освіти. Формується тенденція до розмаїття іноземних мов, пропонуваніх у навчанні, впровадження курсів іноземних мов, виділення різних рівнів освітніх досягнень із навчальної дисципліни, змінюється роль і місце іноземної мови в школі та ВНЗ. В умовах входження України у спільний Європейський освітній простір, що реалізується через послідовне впровадження міжнародних освітніх стандартів та ідей Болонського процесу, володіння декількома іноземними мовами стає ознакою загальної освіченості і професійного кругозору.

Будь-який прояв та форма мультилінгвізму заслуговують на особливу увагу й вивчення. Сьогодні вже ніхто не заперечує, що кожен прояв мультилінгвізму характерно відбивається на нашій мозковій діяльності, свідомості та світосприйнятті. Дослідження мультилінгвів в різних сферах допомагають нам зайвий раз підтвердити унікальний вплив вивчення інших мов як в природному, так і в штучному середовищах, на розвиток когнітивного мислення і загальних розумових здібностей людини.

Слід підкреслити, що дослідження психологів, психолінгвістів, педагогів свідчать про величезний особистісно формуючий потенціал мультилінгвальної освіти. Результати останніх досліджень, проведених в різних країнах світу, показують, що багатомовність позитивно позначається на розвитку пам'яті, умінні аналізувати, обговорювати та переконувати, кмітливості, швидкості реакції, математичних та логічних навичках. Багатомовні індивідууми здатні до подолання національних стереотипів, менш конфліктні, ніж їх монолінгви. Вони більш мобільні та легше виконують види діяльності, що вимагають спільних зусиль. Всі перераховані вище фактори, що визначають інтерес до мультилінгвальної освіти, роблять роботу над мультилінгвальними навчальними програмами актуальною й досить складною. Знайомство зі спектром теперішніх основних моделей мультилінгвальної освіти допоможе визначити пріоритетні напрямки її

розвитку та узагальнити найбільш важливі проблеми, що стоять перед розробниками подібних програм.

Проблема навчання другої та наступних іноземних мов не нова, крім того вона стрімко розвивається в даний час. Навчання другої і наступних іноземних мов значно відрізняється від навчання першої іноземної мови, оскільки в студентів:

- сформований досвід вивчення іноземної мови, тобто навчальний досвід;
- сформований мовний досвід, тобто можливість перемикатися з одного мовного коду на інший;
- розвинена мовна здогадка, мовна інтуїція ;
- значною мірою розвинене лінгвістичне мислення ;
- вироблені механізми самооцінки і рефлексії.

Тим не менш, існує ряд труднощів, серед яких відсутність навчальних посібників, що враховують сформований лінгвістичний досвід студентів.

Можна виділити наступні принципи полікультурного підходу до навчання багатомовності: принцип комунікативності; принцип контрастивності (врахування рідної і досліджуваної мов); принцип диференційованого підходу; принцип опори на лінгвістичний і навчальний досвід студентів; принцип когнітивної спрямованості процесу навчання іноземної мови. При навчанні третьої іноземної мови врахування інтерферуючого впливу і використання позитивного переносу з раніше досліджуваних мов, а також використання дискурс-аналізу, дозволяють сформувати комплекс компетенцій, необхідних для розвитку полілінгвальної особистості: комунікативної, полілінгвальної, міжкультурної, дискурсивної та соціокультурної.

Оскільки володіння однією (навіть рідною) мовою не може бути ідеально досконалим, то й рівні розвитку плюрилінгвістичної компетенції є суто індивідуальними, але, тим не менш, можна виділити постійні складові

даної компетенції, які є важливими при навчанні студентів другої іноземної мови:

- знання в галузі лінгвістики;
- знання культурних аспектів країн мови, що вивчається;
- досвід спілкування з носіями мов на рецептивному (аудіювання), інтерактивному (діалог), продуктивному (усна і письмова мова), медіативному (непряма мова) рівнях;
- здатність підтримувати комунікацію в різних сферах суспільного життя різними мовами;
- індивідуально-особистісні характеристики.

Крім того, плюрилінгвістична компетенція характеризується наступними параметрами:

- вона несе більш індивідуальний характер, ніж всі інші види компетенцій;
- характеризується непостійністю та асиметричністю, так як рівень володіння однією мовою може істотно відрізнятись від рівня володіння іншою.

Виходячи з цього стає зрозумілим, чому студенти опановують другу та наступні іноземні мови не зовсім так, як вони вивчали першу іноземну мову, хоча між двома процесами, безумовно, більше спільного, ніж відмінного, що відбивається в подібності основних вимог до процесу навчання, інакше кажучи, принципів навчання.

Оволодіння мультилінгвальною комунікативною компетенцією дозволяє студентам не тільки увійти в світовий професійний та академічний простір, але і гідно конкурувати в ньому з випускниками зарубіжних ВНЗ однойменної галузі, що володіють навичками мультилінгвального полікультурного спілкування в професійній сфері.

Реалізована в технічному ВНЗ концепція мультилінгвального навчання тягне за собою початок нового типу навчально-виховного процесу з іноземної мови.

Даний процес передбачає, по-перше, взаємодію та співтворчість викладача-мультилінгва й студента; діалогічність та перехід від викладацької діяльності до мультилінгвальної комунікативно-пізнавальної діяльності студента.

По-друге, самостійне ефективне використання мов для вирішення особистих та професійних проблем, на основі наявного досвіду мультилінгвального спілкування; вихід в область «сенсу» і «змісту» між- та крос-культурного спілкування. І, нарешті, самооцінку та саморефлексію; відкриття нового мультилінгвального знання, а також творчість за допомогою мов.

Розглянувши сутність мультилінгвальної освіти європейського зразка, беручи до уваги нові цілі та завдання, які ставить суспільство перед професійною підготовкою майбутніх вчителів іноземних мов для сфери мультилінгвальної освіти, проаналізувавши мовну ситуацію в Україні, можемо зробити наступні висновки:

- природний мультилінгвізм українського суспільства в поєднанні з системою мовної освіти є якісною умовою для створення міжкультурної освіти;
- сучасний ВНЗ повинен забезпечити необхідні умови для формування плюрилінгвальної полікультурної компетенції в єдності всіх її складових;
- розвиток полікультурної мовної особистості майбутніх викладачів іноземних мов повинно бути поставлено на чільне місце освіти ВНЗ, так як це є професійно значущим фактором у діяльності викладача іноземної мови в умовах багатомовної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азимов Э. Г., Щукин А. Н. Словарь методических терминов (теория и практика преподавания языков). СПб. : «Златоуст», 1999. 420 с.
2. Азимов, Э. Г. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам) Э. Г. Азимов, А. Н. Щукин. Москва : Икар, 2009. 448 с.
3. Атлас новых профессий. Агентство стратегических инициатив, Московская школа управления «Сколково». Москва, 2014. 168 с.
URL: http://www.skolkovo.ru/public/media/documents/research/sedec/SKOLKOVO_SEDeC_Atlas.pdf (дата звернення: 15.03.2020)
4. Байденко В. И. Компетенции в профессиональном образовании (К освоению компетентностного подхода) Высшее образование в России, 2004. № 11. С. 3–13.
5. Бакловская О. К. Формирование ключевых компетенций у студентов-мультилингвов. Прикладные аспекты сопоставительной лингвистики: обучение иностранному языку с опорой на родной язык. С. 126–129.
URL: <http://elibrary.udsu.ru/xmlui/handle/123456789/12464> (дата звернення 15.09.2020).
6. Барышников Н. В. Методика обучения второму иностранному языку в школе. Москва : Просвещение, 2003. 159 с.
7. Барышников Н. В. Мультилингводидактика. *Иностранные языки в школе*. 2004. № 5. С. 19–27.
8. Бим И. Л. Концепция обучения второму иностранному языку (немецкий язык после английского). Москва : Вентана-Граф, 1997. 30 с.
9. Бим И. Л. Языковой плюрализм – веление времени Обучение английскому языку в российских школах: материалы IV всероссийского семинара. Доклады и выступления. Обнинск: Титул, 2001. С. 35–38.

10. Бирюкова, М. А. Развитие способности студентов технических специальностей к профессиональному общению: дис. на соиск. учен. степ. канд. пед. наук Бирюкова Марина Александровна. Орск, 2009. 223 с.
11. Вахтин Н. Б., Головкин Е. В. Социоллингвистика и социология языка: учебное пособие. Санкт-Петербург: Гуманитарная Академия, 2004. 126 с.
12. Гальскова Н. Д., Гез Н. И. Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика. Москва : Издательский центр «Академия». 2007. 336 с.
13. Елизарова Г. В. Культура и обучение иностранным языкам. Санкт-Петербург : КАРО, 2005. 352 с.
14. Ермаков А. Е. Стань полиглотом, или секреты успешного изучения иностранных языков.
URL: http://www.multikulti.ru/Strategy/info/Strategy_info_195.html (дата звернения 20.03.2020).
15. Жеребило Т. В. Словарь лингвистических терминов: 5-е изд. перераб. и доп. Назрань : Пилигрим, 2010. 486 с.
16. Залевская А. А. К проблеме нейрофункциональных аспектов двуязычия: Обзор Мир науки, культуры, образования. 2008. № 3. С. 48–52.
17. Зимняя И. А. Психологические аспекты обучения говорению на иностранном языке: кн. для учителя. 2-е изд. Москва : Просвещение, 1985. 160 с.
18. Значимость гуманитарного знания при подготовке инженера.
URL: http://www.akvobr.ru/znachimost_gumanitarnogo_znaniya_pri_podgotovke_inzhenera.html (дата звернения 25.11.2020).
19. Как не нужно изучать иностранные языки
URL: http://forum.guns.ru/forum_light_message/151/619889m16699279.html (дата звернения 27.03.2020).
20. Киселева Т. Н. Преодоление лексико-грамматической интерференции при обучении немецкому языку как второй специальности при первом английском : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Москва, 1989. 16 с.

21. Кудрявцева Е. Л. Обучение русскому языку в билингвальной среде: метод. рек. Е. Л. Кудрявцева, Т. В. Волкова, Е. А. Якимович (общие положения). Москва : ЦСОТ, 2013. 56 с.
22. Куркумбаева А. М. Билингвальное образование как одна из тенденций языкового развития современного общества. Вестник КАСУ. 2006. № 2. С. 11-19.
23. Логвинова О. К. Поликультурное образование в современном вузе: социально-педагогический подход. *Мир науки, культуры и образования*. Горно-Алтайск, 2016; №.2 (57). С. 161-164.
24. Маркосян А. С. Очерк теории овладения вторым языком. Москва : УМК «Психология», 2004. 384 с.
25. Методы изучения английского языка.
URL: http://www.5english.com/promo/mstudy_english.htm (дата звернения 20.03.2020).
26. Мифтахутдинова А. Н. Портфолио студента. Развитие умения рефлексии в языковом образовании (на примере изучения второго иностранного языка): метод. реком. под ред. Л. М. Малых; Удм. гос. ун-т. Ижевск, 2008. 42 с.
27. Мурашев О. А. 9 методик изучения английского языка.
URL: <http://zillion.net/ru/blog/446/9-mietodikizuchieniia-anghliiskogho-iazyka> (дата звернения 21.03.2020).
28. Очкина Д. А., Лобина Ю. А. Проблемы изучения билингвизма. Ульяновск, 2013.
URL: scienceforum.ru/2013/pdf/7582.pdf. (дата звернения 13.10.2020).
29. Полат Е. С. Современные педагогические и информационные технологии в системе образования: учеб. пособие для студентов высш. учеб. заведений. Москва : Изд. центр «Академия», 2007. 368с.
30. Попков В. А., Коржуев А. В. Теория и практика высшего профессионального образования. Москва : Академический проект, 2004. 294 с.

31. Протасова Е. Ю. Дети и языки. Москва : Центр инновация в педагогике. 1998. 220 с.
32. Прохорова А. А. Мультилингвальная компетенция студентов нефилологов: от теории к фактам. *European Social Science Journal*. Москва: Европейский журнал социальных наук. 2016. № 8. С. 178–183.
33. Прохорова А. А. Формирование мультилингвального образовательного пространства в неязыковом вузе: от традиции к инновации. Язык. Культура. Перевод. Коммуникация: сб. науч. трудов. Москва : МГУ, 2015. С. 253–256.
34. Прохорова А. А., Гурьева Т. А. К вопросу изучения китайского языка в Российском техническом вузе. Актуальные проблемы современной педагогики и психологии в России и за рубежом: сб. науч. трудов по итогам междунар. науч.-практ. конф. Новосибирск : Изд-во Ицрон, 2016. № 3. С. 90–92.
35. Раннее обучение иностранным языкам как важная составляющая языковой политики в странах Европейского Союза.
URL: http://www.rusnauka.com/24_NNP_2012/Pedagogica/4_115649.doc.htm
(дата звернения 15.02.2020).
36. Семенишена Н. А. Методики преподавания иностранного языка.
URL: http://www.rusnauka.com/28_PRNT_2011/Philologia/1_94291.doc.htm
(дата звернения 20.03.2020).
37. Словарь социолингвистических терминов.
URL: <http://sociolinguistics.academic.ru/380/Многоязычие>.
38. Смирнов И. Б. Проявление интерференции культурно-страноведческого характера в учебной коммуникации. *Вестник Ленинградского гос. ун-та им. А. С. Пушкина*. 2009. № 5. Т. 5. С. 217–222.
39. США и Европейский Союз: конкуренция в образовании и исследованиях.
URL: <http://www.russianenic.ru/publications/8.html> (дата звернения 16.02.2020).
40. Сысоев П. В., Евстигнеев М. Н. Методика обучения иностранному языку с использованием новых информационно-коммуникационных Интернет-

- технологий: учеб.-метод. пособие для учителей, аспирантов и студентов. Ростов на Дону : Феникс; Москва : Глосса-Пресс, 2010. 182 с.
41. Титкова О. И. Стратегия формирования конкурентоспособного лингвистического пространства в целях устойчивого развития. *Вестник Московского государственного лингвистического университета. Сер. Педагогические науки*. 2014. Вып. 12 (698). С. 16-17.
42. Утехина А. Н. Межкультурное образование молодежи в полиэтническом регионе (на примере Удмуртской Республики): монография. Ижевск : Изд. дом «Удмуртский университет», 2006. 150 с.
43. Халеева И. И. Лингвистическое образование в Российской Федерации в условиях устойчивого развития: Эколого-социальный подход. Москва : МГЛУ, 2013. С. 7-17.
44. Что показывает Евробарометр.
URL: <http://www.alleuropa.ru/chto-pokazivaet-evrobarometr> (дата звернения 16.02.2020).
45. Щепилова А. В. Коммуникативно-когнитивный подход к обучению французскому языку как второму иностранному. Теоретические основы: автореф. дис. канд. д-ра пед. наук. Москва, 2003. 18 с.
46. Язык родной и два иностранных.
URL: http://gazeta.zn.ua/EDUCATION/yazyk_rodnoy_i_dva_inostrannyh.html (дата звернения 15.02.2020).
47. Языкознание. Большой энциклопедический словарь / под ред. В. Н. Ярцева. Москва : Большая Российская энциклопедия, 2000. 303 с.
48. Aronin L., Hufeisen B. The Exploration of Multilingualism: Development of Research on L3, Multilingualism and Multiple Language Acquisition. Amsterdam : John Benjamins, 2009. 312 p.
49. Aronin L., Singleton D. Multilingualism. Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 2012. 230 p.

50. Auer P., Wei L. Introduction: Multilingualism as a problem? Monolingualism as a problem? *Handbook of Multilingualism and Multilingual Communication*. Berlin, 2007. P. 1–12.
51. Baker C. *Foundations of Bilingual Education and Bilingualism*. 3-d ed. Multilingual Matters Ltd, 2003. 484 p.
52. Bandura A. *Social Cognitive Theory Handbook of Theories of Social Psychology* ed. P.A.M. van Lange, A.W. Kruglanski, E.T. Higgins. L., 2011. P. 349–373.
53. Bloomfield L. *Language*. New York : Allen & Unwin, 1933. 254 p.
54. Braun M. *Beobachtungen zur Frage der Mehrsprachigkeit*. Göttingische Gelehrte Anzeigen. 1937. No. 4. 115 p.
55. Cenoz J. *Defining Multilingualism*. *Annual Review of Applied Linguistics*. Vol. 33. Cambridge : Cambridge University Press, 2013. P. 3–18.
56. Cenoz J. The additive effect of bilingualism on third language acquisition: a review *International Journal of Bilingualism*. Vol. 7. No. 1. March, 2003. P. 71–87.
57. Cenoz J., Genesee F. *The Organization of the Multilingual Lexicon*. J. Cenoz. B. Hufeisen and U. Jessner (Eds.), 2003. P. 103–116.
58. Christopher J. Hall. *An Introduction to Language and Linguistics: Breaking the Language Spell*. New York : Continuum International Publishing Group, 2005. 274 p.
59. Cook V. Evidence for multicompetence. *Language Learning*. Vol. 42. 1992. P. 557–591.
60. Crystal D. *A Dictionary of Linguistics and Phonetics: 6th edition*. Blackwell Publishing, 2008. 529 p.
61. Diebold A. R. Incipient bilingualism. *Language in Culture and Society*. New York : Harper and Row, 1964. P. 495–511.
62. Edwards J. *Multilingualism*. London : Routledge, 1994. 257 p.
63. *Ethnologue: Languages of the world*. 16th ed. Ed. M. P. Lewis. Dallas, Toronto : SIL International, 2009.
URL: <https://www.ethnologue.com/statistics/size>.

64. European Commission. Final report: High level group on multilingualism. Luxembourg : European Communities, 2007. P. 276.
65. Grosjean F. A psycholinguistic approach to code-switching: the recognition of guest words by bilinguals *One Speaker, Two Languages: Cross-disciplinary Perspectives on Code-Switching*. Cambridge : Cambridge University Press, 1995. P. 259–275.
66. Grosjean F. Another view of bilingualism R.J. Harris (Ed.). *Cognitive Processing in Bilinguals*. Amsterdam : Elsevier Science Publishers, 1992. P. 51–62.
67. Grosjean F. *Bilingual: Life and reality*. Cambridge : Harvard University Press, 2010. 276 p.
68. Grosjean F. Individual bilingualism. *Applied Linguistic Studies in Central Europe*. Veszprem, 1997, Vol 1. P. 103–113.
69. Hoffman C. Towards a description of trilingual competence. *International Journal of Bilingualism*. Vol. 5. No. 1. March, 2001. P. 3–17.
70. Joan A. Sereno, Wang Yue. Behavioral and cortical effects of learning a second language: The acquisition of tone. *Language Experience in Second Language Speech Learning*. Ed. by O.-S. Bohn & M.J. Munro. Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2007. P. 239–258.
71. Lambert W., Fillenbaum S. A pilot study of aphasia among bilinguals. *Canadian Journal of Psychology / Revue canadienne de psychologie*, 1959. Vol. 13. P. 28.
72. Myers-Scotton. *Contact Linguistics: Bilingual Encounters and Grammatical Outcomes*. Cambridge : Oxford University Press, 2002.
73. Oxford Living Dictionaries.
URL: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/trilingual>.
74. Peter Hagoort, Colin M. Brown, Lee Osterhout. How the brain solves the binding problem for language: a neurocomputational model of syntactic processing. *NeuroImage*. 2003, Vol. 20, suppl. P. 18–29.
75. Schönplflug U. Word-fragment Completions in the Second and Third Language: a Contribution to the Organisation of the Trilingual Speaker's Lexicon. *English*

in Europe: the Acquisition of a Third Language. *Multilingual Matters*, 2000. 121 p.

76.Sridhar Kamil K. Societal multilingualism. *Sociolinguistics and Language Teaching*. Cambridge : Cambridge University Press, 1996. 50 p.

77.Weinreich U. *Language in Contact: Findings and Problems*. New York : Linguistic Circle of New York, 1953. 79 p.